

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра роботизованої та ендоскопічної хірургії

«Затверджую»

В.о. ректора ОНМедУ,
д. мед. н., професор

[Signature]
Р.С. Вастьянов

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЛАПАРОСКОПІЧНА АНАТОМІЯ
ТА ОСНОВИ ОПЕРАТИВНОЇ ЛАПАРОСКОПІЇ
(назва навчальної дисципліни)

підготовки: **докторів філософії на III освітньо-науковому рівні**
(назва рівня вищої освіти)

галузь знань: **22 «Охорона здоров'я»**
(шифр та назва галузі знань)

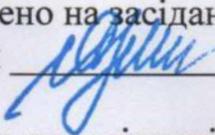
спеціальності: **222 Медицина;**
(код та найменування спеціальності)

Розробники: завідувач кафедри д.м.н., проф. Малиновський А.В.,
асистент кафедри Корчовий Д.В.

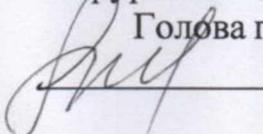
Одеса
2020

Вступ

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії» складена на підставі освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти з підготовки докторів філософії зі спеціальності / 222 «Медицина» ОНМедУ, затвердженою Вченою Радою ОНМедУ від 04.06.2020 року (протокол № 4).

Програму обговорено на засіданні кафедри 27.08.2020 р. (прот. № 1).
Завідувач кафедри д.мед.н. проф. Малиновський А.В.

Програму ухвалено на засіданні предметно-циклової методичної комісії з хірургічних дисциплін «29» серпня 2020 р. (протокол № 1).

Голова предметної циклової методичної комісії з хірургічних дисциплін,
 д.мед.н., проф. Міщенко В.В.

Програму затверджено на засіданні Центральної координаційно-методичної Ради ОНМедУ від «16» березня 2020 р. (протокол № 1).

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Програма вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії» стосується поглибленого вивчення спеціалізованого обладнання для малоінвазивної діагностики та хірургічного лікування, вивчення особливостей лапароскопічної анатомії черевної порожнини, малого тазу та заочеревного простору, показаннями та можливостями лапароскопічної і роботичної хірургії при конкретних патологічних станах, оволодіння практичними навичками малоінвазивних доступів, базовими навичками лапароскопії.

Програма навчальної дисципліни визначає передумови доступу до навчання, орієнтацію та основний фокус програми, обсяг, необхідний для здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії, перелік загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, нормативний і варіативний зміст підготовки фахівця, сформульований у термінах результатів навчання, та вимоги до контролю якості вищої освіти. Вибіркова навчальна дисципліна «Актуальні питання малоінвазивних хірургічних технологій» складається з 4 кредитів ЄКТС (120 годин): у кожному кредиті по 5 аудиторних годин та 25 годин для самостійної роботи; усього 20 аудиторних годин та 100 годин для самостійної роботи.

Предметом вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії» є вивчення особливостей лапароскопічної анатомії черевної порожнини, малого тазу та заочеревного простору, ознайомлення зі спеціалізованим обладнанням для малоінвазивної діагностики та хірургічного лікування, показаннями та можливостями лапароскопічної і роботичної хірургії при конкретних

патологічних станах, оволодіння практичними навичками малоінвазивних доступів, навичками лапароскопії.

Міждисциплінарні зв'язки: базуються на вивченні здобувачами медичної біології, біофізики, фармакології, гістології, патоморфології, анатомії, хірургії, гінекології, урології, онкології, пропедевтики внутрішньої медицини, внутрішньої медицини, анестезіології і інтенсивної терапії, рентгенології, що передбачає інтеграцію з цими дисциплінами та формувати уміння застосовувати знання в процесі подальшого навчання та у професійній діяльності.

1. Мета та завдання вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії»

1.1 Метою вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії» є оволодіння знаннями лапароскопічної анатомії черевної порожнини, малого тазу та заочеревинного простору, базовим обладнанням для проведення лапароскопічних втручань, техніками найбільш розповсюджених лапароскопічних операцій.

1.2 Основними завданнями вибіркової навчальної дисципліни є:

1) надання здобувачам ступеня доктора філософії знань щодо лапароскопічної анатомії передньої черевної стінки та органів черевної порожнини, малого тазу, заочеревинного простору.

2) надання здобувачам ступеня доктора філософії знань щодо базових принципів лапароскопічної хірургії;

3) освоєння здобувачами ступеня доктора філософії техніки найбільш розповсюджених лапароскопічних оперативних втручань.

4) надання здобувачам ступеня доктора філософії знань щодо трактування показань та протипоказань до найбільш розповсюджених лапароскопічних оперативних втручань.

1.3 Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти).

Згідно з вимогами освітньо-наукових програм спеціальностей, дисципліна забезпечує набуття аспірантами компетентностей:

- *інтегральна:*

Здатність розв'язувати комплексні проблеми, проводити незалежне оригінальне наукове дослідження та здійснювати педагогічну, професійну, дослідницьку та інноваційну діяльність в галузі медицини.

- *загальні (ЗК): ЗК1, ЗК2, ЗК3, ЗК4, ЗК5, ЗК6, ЗК7*

ЗК1. Здатність до вдосконалення та розвитку власного інтелектуального та загальнокультурного рівню.

ЗК2. Вміння працювати автономно, з дотриманням дослідницької етики, академічної доброчесності та авторського права.

ЗК3. Навички до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК4. Здатність до спілкування і роботи у професійному середовищі та з представниками інших професій у національному та міжнародному контексті.

ЗК5. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, здатність генерувати нові ідеї.

ЗК6. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК7. Вміння планувати та управляти часом.

- спеціальні (фахові, предметні, СК): СК1, СК2, СК3, СК4, СК5, СК6, СК7, СК8, СК9, СК10

СК1. Глибокі знання і систематичне розуміння предметної області за напрямом та тематикою наукових досліджень у галузі медицини майбутньої професійної діяльності у сфері вищої медичної освіти.

СК2. Здатність до визначення потреби у додаткових знаннях за напрямком наукових досліджень, формулювати дослідницькі питання, генерувати наукові гіпотези у сфері медицини та фармації.

СК3. Здатність розробляти та управляти науковими проектами у сфері медицини.

СК4. Здатність обирати методи та критерії оцінки досліджуваних феноменів та процесів в галузі медицини відповідно до цілей та завдань наукового проекту.

СК5. Володіння сучасними методами наукового дослідження.

СК6. Здатність проводити коректний аналіз та узагальнення результатів наукового дослідження.

СК7. Здатність інтерпретувати можливості та обмеження дослідження, його роль у суспільстві.

СК8. Впровадження нових знань (наукових даних) в освітній процес та практику охорони здоров'я.

СК9. Оприлюднення результатів наукових досліджень в усній і письмовій формах відповідно до національних та міжнародних стандартів.

СК10. Організовувати та реалізовувати педагогічну діяльність у вищій медичній освіті, керувати науково-педагогічним (науковим) колективом.

Результати навчання (ПРН): ПРН1, ПРН2, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН6, ПРН7, ПРН8, ПРН9, ПРН10, ПРН11, ПРН12, ПРН13, ПРН14, ПРН15, ПРН16, ПРН17

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна.

ПРН1. Застосовувати науково-професійні знання; формулювати ідеї, концепції з метою використання в роботі освітнього та наукового спрямування.

ПРН2. Демонструвати знання методології дослідження в цілому і методів певної сфери наукових інтересів, зокрема.

ПРН3. Інтерпретувати та аналізувати інформацію, коректно оцінювати нові й складні явища та проблеми з науковою точністю критично, самостійно і творчо.

ПРН4. Виявляти невирішені проблеми у предметній області медицини та визначати шляхи їх вирішення

ПРН5. Формулювати наукові гіпотези, мету і завдання наукового дослідження.

ПРН6. Самостійно і критично проводити аналіз і синтез наукових даних.

ПРН7. Розробляти дизайн та план наукового дослідження, використовуючи відповідні методи дослідження в галузі медицини та фармації.

ПРН8. Виконувати та вдосконалювати сучасні методики дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності.

ПРН9. Винаходити нові способи діагностики, лікування та профілактики захворювань людини.

ПРН10. Використовувати результати наукових досліджень в медичній практиці, освітньому процесі та суспільстві.

ПРН11. Інтерпретувати можливості та обмеження наукового дослідження, його роль в розвитку системи наукових знань і суспільства в цілому.

ПРН12. Представляти результати наукових досліджень в усній і письмовій формах у науковому співтоваристві і суспільстві в цілому, відповідно до національних та міжнародних стандартів.

ПРН13. Управляти роботою колективу студентів, колег, міждисциплінарної команди.

ПРН14. Організувати навчання учасників освітнього процесу при виконанні наукової та освітньої діяльності та впливати на їх соціальний розвиток.

ПРН15. Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення.

ПРН16. Використовувати етичні принципи в роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами, дотримуватися наукової етики.

ПРН17. Демонструвати академічну доброчесність та діяти відповідально щодо достовірності отриманих наукових результатів.

Результати навчання для дисципліни.

Аспірант (здобувач) має знати:

- Особливості лапароскопічної анатомії органів черевної порожнини, малого тазу та заочеревного простору,
- базове необхідне обладнання для ендоскопічних та лапароскопічних оперативних втручань,
- режими роботи і правила безпеки при використанні електрохірургічного обладнання,

- режими роботи обладнання для створення пневмоперітонеуму і правила безпеки, правила експлуатації ендоскопічних і лапароскопічних інструментів,
- показання і протипоказання к малоінвазивним хірургічним втручанням,
- особливості анестезіологічного забезпечення при лапароскопічних та ендоскопічних оперативних втручаннях,
- інтраопераційні специфічні ускладнення при малоінвазивних оперативних втручаннях,
- засоби зупинки кровотечі при ендоскопічних та лапароскопічних операціях,
- ранні післяопераційні ускладнення після малоінвазивних оперативних втручань,
- особливості малоінвазивних оперативних втручань при онкопатології,
- сучасні підходи й методи до виконання міждисциплінарних наукових досліджень,
- теорію процесу пізнання та технологію педагогічного процесу; сучасні досягнення за напрямком наукового дослідження.

Аспірант (здобувач) має вміти:

- Накласти пневмоперітонеум
- Встановити перший троакар
- Спланувати адекватну позицію троакарів згідно з характером оперативного втручання та конституцією пацієнта
- Спланувати адекватну мобілізацію органа згідно з характером оперативного втручання
- Зупинити кровотечу, яка виникла в процесі операції
- Виконати з'єднання тканин шляхом інтракорпорального шва
- Встановити дренаж при лапароскопічному оперативному втручанні
- Скласти план медикаментозного лікування в ранньому післяопераційному періоді після малоінвазивного хірургічного втручання (загальні призначення під контролем викладача)
- Скласти план реабілітації пацієнта після малоінвазивного хірургічного втручання
- Проводити аналіз медичної інформації у сучасних довідниках, наукових та фахових періодичних виданнях;
- Проводити дослідження відповідно обраним методам;
- Інтерпретувати результати сучасних методів дослідження;
- Проводити критичний аналіз даних фармакологічних, діагностичних, морфологічних досліджень;
- Отримувати та інтерпретувати нові наукові факти, що розширюють сферу знань в досліджуваній проблемі

2. Структура вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії»

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма			Заочна форма		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		Практ.	Самост. робота		Практ.	Самост. робота
Лапароскопічна анатомія жовчного міхура і жовчних протоків, гілок загальної печінкової артерії.	12	6	6	12	6	6
Техніка безпечної лапароскопічної холецистектомії. Використання флюоресценції для профілактики ушкоджень жовчних протоків.	12	6	6	12	6	6
Лапароскопічна анатомія передньої черевної стінки і пахової області	12	6	6	12	6	6
Техніка лапароскопічних операцій при грижах: TAPP і IPOM	12	6	6	12	6	6
Лапароскопічна анатомія стравохідно-шлункового переходу і шлунка.	12	6	6	12	6	6
Техніка лапароскопічної хіатопластики і фундоплекції, техніка кардіоміотомії.	12	6	6	12	6	6
Техніка бариатричних операцій: рукавної резекції, міні-гастрошунування з одним анастомозом, гастроеюнального шунтування на відключеною по Ру петлі	12	6	6	12	6	6
Лапароскопічна анатомія ободової і прямої кишки.	12	6	6	12	6	6
Техніка лапароскопічних резекцій ободової і прямої кишки, лапароскопічна тотальна мезоректумектомія	12	6	6	12	6	6
Техніка інших лапароскопічних операцій: апендектомія, адгезіолізис,	12	6	6	12	6	6

холедохоскопія, адреналектомія.						
Разом:	120	60	60	120	60	60

3. Теми практичних занять вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії»

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Лапароскопічна анатомія жовчного міхура и жовчних протоків, гілок загальної печінкової артерії.	6
2.	Техніка безпечної лапароскопічної холецистектомії. Використання флюоресценції для профілактики ушкоджень жовчних проток.	6
3.	Лапароскопічна анатомія передньої черевної стінки і пахової області	6
4.	Техніка лапароскопічних операцій при грижах: TAPP і IPOM	6
5.	Лапароскопічна анатомія стравохідно-шлункового переходу і шлунка.	6
6.	Техніка лапароскопічної хіатопластики і фундоплікації, техніка кардіоміотомії.	6
7.	Техніка баріатричних операцій: рукавної резекції, міні-гастрошунування з одним анастомозом, гастроеюнального шунтування на відключеному по Ру петлі	6
8.	Лапароскопічна анатомія ободової і прямої кишки.	6
9.	Техніка лапароскопічних резекцій ободової і прямої кишки, лапароскопічна тотальна мезоректумектомія	6
10.	Техніка інших лапароскопічних операцій: апендектомія, адгезіолізис, холедохоскопія, адреналектомія.	6
	Разом	60

4. Теми самостійних робіт вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Самостійна робота слухача	40
1	Основне обладнання для лапароскопії: відеоапаратура, система інсуфляції-десуфляції, система аспірації-іригація, світлова апаратура, лапароскопічний інструментарій, електрохірургічний інструментарій, додаткове обладнання.	4
2	Безпечне накладання пневмоперитонеуму та розташування троакарів: судинна архітектоніка передньої черевної стінки, точки безпечного встановлення троакарів, методи та технології.	4
3	Лапароскопічна анатомія тонкої кишки.	4
4	Основні оперативні втручання на тонкій кишці: резекції здухвинної кишки, ентероентеростомія, ентероколоностомія.	4
5	Діагностична лапароскопія: методика проедення, цілі та інтерпретування результатів.	4

6	Класифікація хірургічних ускладнень Clavien Dindo: актуальність, використання в хірургічній практиці.	4
7	Кровотечі під час виконання лапароскопічних втручань: класифікація, діагностика, методи гемостазу.	4
8	Лапароскопічна анатомія підшлункової залози. Техніка лапароскопічних операцій при патології підшлункової залози: панкреатодуоденальна резекція, дистальна резекція підшлункової залози, операція Фрея.	4
9	Лапароскопічна анатомія печінки	4
10	Техніка лапароскопічних втручань при патології печінки: резекції печінки, метастазектомія, фенестрація кіст печінки.	4
2.	Індивідуальна самостійна робота слухача	20
1	Вивчення учбової тематичної літератури	14
2	Перегляд відео	2
3	Робота на симуляторах та тренажерах	4
Разом		60

5. Методи навчання

Викладання вибіркової навчальної дисципліни «Лапароскопічна анатомія та основи оперативної лапароскопії» на практичних заняттях забезпечується методичними розробками для кожного практичного заняття, наочними засобами навчання для кожного заняття (презентації, відеолекції), інформаційним ресурсом кафедри, структурованими алгоритмами контролю вмінь.

Самостійна робота при вивченні вибіркової навчальної дисципліни забезпечується методичними розробками з самостійної роботи, наочними засобами навчання (відеолекції, презентації), інформаційним ресурсом кафедри, тематикою самостійних робіт, структурованими алгоритмами контролю вмінь.

Підсумковий контроль не проводиться, вивчення дисципліни завершується заліком на останньому практичному занятті.

6. Методи контролю:

- тести вхідного та заключного контролю рівня знань за темою практичного заняття;
- усна відповідь на питання за матеріалом поточної теми;
- розв'язання типових і нетипових клінічних ситуаційних задач;
- контроль практичних навичок;
- підсумковий залік.

7. Схема нарахування та розподіл балів, які отримують аспіранти

Поточний контроль. Оцінювання успішності вивчення тем дисципліни виконується за традиційною 4-х бальною шкалою. Наприкінці вивчення дисципліни поточна успішність розраховується як середній поточний бал,

тобто середнє арифметичне всіх отриманих аспірантом оцінок за традиційною шкалою.

Підсумковий контроль. Вивчення навчальної дисципліни завершується заліком. Залік отримують аспіранти (пошукувачі), які не мають пропусків лекцій і практичних занять або відпрацювали пропущені аудиторні заняття і мають середній бал не менше, ніж 3,00.

8. Рекомендована література

Основна (базова):

1. Хірургічні хвороби: нац. підруч. для студ. вищ. навч. закл., лікарів-інтернів, лікарів-слухачів закл. (ф-тів) післядиплом. освіти за спец. "Заг. практика - сімейна медицина" / Я. С. Березницький, О. А. Вільцанюк, М. Д. Желіба [та ін.] ; за ред.: П. Д. Фоміна, Я. С. Березницького, 2017. - 406 с.

2. Ендоскопічна хірургія: Навч. посіб. для студ. мед. ЗВО, лікарів-хірургів, онкологів, ендоскопістів. Рекомендовано вченою радою Одеського НМУ / За ред. В.М. Запорожана, В.В. Грубніка. — К., 2019. — 592 с., тв. пал., (ст. 7 пр.).

3. Эндоскопическая хирургия: практ. рук. для врачей-хирургов, гинекологов, эндоскопистов, онкологов, гастроинтестин. хирургов / В. Н. Запорожан, В. В. Грубник, Ю. В. Грубник, А. В. Малиновский ; под ред.: В. Н. Запорожана, В. В. Грубника ; Одес. нац. мед. ун-т. - О. : ОНМедУ, 2011. - 284 с.

4. Хирургия: учебник: в 2 т. / С. А. Бойко, А. А. Болдижар, П. А. Болдижар [и др.] ; под ред.: П. Г. Кондратенко, В. И. Русина. Т. 2, 2017. - 676 с.

5. Хирургия: учебник: в 2 т. / С. А. Бойко, А. А. Болдижар, П. А. Болдижар [и др.] ; под ред.: П. Г. Кондратенко, В. И. Русина. Т. 1, 2017. - 516 с.

6. Клінічна хірургія (за ред. Л.Я. Ковальчука, В.Ф. Саєнка, Г.В.Климова – Тернопіль. "Укрмедкнига". 2002, 536 с.

7. Оперативна хирургия (под ред. И. Литмана).Будапешт. Из-во А.Н.. Венгрии, 1981,1176 с.

8. Хирургические болезни. Учебник / М.И. кузин, О.С. Шкроб и др. Под ред. М.И. Кузина, М.Медицина, 2002, 784 с.

9. Хірургічні хвороби. Підручник. (За ред. П.Г. Кондратенка) Харків, 2006, 800 с.

10. Хирургия. Руководство для врачей и студентов. Перевод с англ. (Под ред. В.Е. Jarrel, R.S.Carabasi) М. ГЭОТАР, 1997, 1069 с.

Допоміжна

1. Ковальчук Л.Я., Дзюбановський І.Я. Атлас оперативних втручань на органах шлунково кишкового тракту і передньо-черевній стінці. Тернопіль, Укрмедкнига, 2004, 206 с.

2. Лекції з госпітальної хірургії (за ред. Проф. В.Г. Мішалова), Київ, Наукова думка, 2003, 407с.

3. Surgery Editor. Bereznyts'ky Y.S., Zarharash M.P, Mishalov V.G. Vinnytsia, 2016, 711p.

4. «Крок-2» Збірник тестів для підготовки до тестового екзамену з професійно-орієнтованих дисциплін. За ред. Чл.кор. АМН України В.Ф. Москаленка, Київ, 2005, 938.

5. Пути эволюции лапароскопической хирургии. Запорожан, В. Н.; Малиновский, А. В.; Zaporozhan, V. N.; Malynovskyi, A. V. URI: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/8618> Date: 2020

6. Минилапароскопические холецистэктомия и фундопликация по Ниссену в сочетании с протоколами fast track в условиях пандемии Covid-19. Запорожан, В. Н.; Малиновский, А. В.; Галимон, М. М.; Zaporozhan, V. N.; Malynovskyi, A. V.; Galimon, M. M. URI: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/8617> Date: 2020

7. Перші результати міні-лапароскопічної холецистектомії із застосуванням fast-track протоколу. Малиновський, А. В.; Галимон, М. М.; Malinovsky, A. V.; Galimon, M. M.; Малиновський, А. В.; Галимон, М. М. URI: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/6940> Date: 2019

8. Новый метод ненатяжной аллопластики гигантских грыж пищеводного отверстия диафрагмы. Малиновский, А. В.; Корчевой, Д. В.; Бадион, С. Ю.; Малиновський, А. В.; Корчовий, Д. В.; Бадіон, С. Ю.; Malynovskyi, A. V.; Korchovi, D. V.; Badion, S. Y. URI: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/7909> Date: 2019

9. Первый опыт использования трехмерной визуализации в лапароскопической гениологии. Малиновский, А. В.; Бадион, С. Ю.; Горбачук, И. И.; Малиновський, А. В.; Бадіон, С. Ю.; Горбачук, І. І.; Malinovsky, A. V.; Badion, S. Y.; Horbachuk, I. I. URI: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/6199> Date: 2019

10. Новый способ лапароскопической аллопластики грыж пищеводного отверстия диафрагмы. Малиновский, А. В.; Бадион, С. Ю.; Горбачук, И. И.; Малиновський, А. В.; Бадіон, С. Ю.; Горбачук, І. І.; Malinovsky, A. V.; Badion, S. Y.; Horbachuk, I. I. URI: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/5928> Date: 2019

11. Переваги сучасних симуляційних і мультимедійних технологій у викладанні хірургічних хвороб і ендоскопічної хірургії студентам та курсантам післядипломної освіти. Малиновський, А. В.; Ставничий, А. С.; Майоренко, М. Н.; Malinovskiy, A. V.; Stavnichy, A. S.; Mayorenko, M. N. URI: <http://repo.odmu.edu.ua:80/xmlui/handle/123456789/4649> Date: 2018

Інформаційні ресурси

1. Державний Експертний Центр МОЗ України
<http://www.dec.gov.ua/index.php/ua/>

2. Національна наукова медична бібліотека України <http://library.gov.ua/>

3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Сайт Української асоціації хірургів <http://as-ukr.org/>
5. Сайт Всеукраїнської Асоціації ендоскопістів –
<http://endoscopy.com.ua/>